

کریمیان صیقلانی، علی، ۱۳۴۸ -

ریش‌ها در حکومت علوی / مؤلف: علی کریمیان صیقلانی. - قم نشر ادیان، ۱۳۸۹.
۳۱۲ ص - (نشر ادیان)

ISBN: 978-964-2908-29-5

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیفا.

۱. علی بن ابی‌طالب (ع)، امام اول، ۲۲ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - نظریه درباره
سیاست و حکومت. ۲. اسلام و دولت. ۳. اسلام و سیاست. الف. عنوان

۲۹۷/۹۵۱۵

ک ۴ س ۹ / ۰۹ / ۲۸ BP

۱۳۸۹

۲۱۸۲۳۷۲

کتابخانه ملی ایران

ریش و حکومت علوی

دکتر علی کریمیان صیقلانی
عضو هیأت علمی دانشگاه گیلان

ریزش‌ها در حکومت علوی علی‌علیه

- مؤلف: علی کریمیان صیقلانی
- ناشر: نشر ادیان
- نوبت چاپ: اول، زمستان ۱۳۸۹
- چاپ: نگارش
- تعداد: ۲۰۰۰ جلد
- قیمت: ۴۷۰۰ تومان
- شابک: ۹۷۶-۹۶۴-۲۹۰۸-۲۹-۵
- حق چاپ و نشر محفوظ است.

● مراکز پخش:

تهران، خ حافظ، نرسیده به چهارراه کالج، نبش کوچه بامشاد، شماره ۵۲۵،
پکنا (پخش کتب اسلامی و انسانی) تلفن: ۵ - ۸۸۹۴۰۳۰۳ (۰۲۱)
قم، پردیسان، روبه‌روی مسجد امام صادق(ع)، دانشگاه ادیان و مذاهب.
تلفن: ۱۳ - ۲۸۰۲۶۱۰ (۰۲۵۱)، نمایر: ۲۸۰۳۱۷۱ (۰۲۵۱)

فهرست مطالب

پیشگفتار ۱۳

بخش اول: کلیات و تعاریف

مقصود از ریزش در تمدن اسلامی ۲۱

رتبه‌بندی در زوایای دین از لحاظ ریزش و فرسایش ۲۲

دامنه مورد مطالعه از تمدن اسلامی در این نوشتار ۲۴

علل ریزش از تمدن اسلامی ۲۵

۱. جهل ۲۵

۲. فقدان بصیرت به هنگام هجوم شبهات ۲۶

۳. خودفریبی ۲۶

علل خودفریبی خواص ۲۷

۱. عقده حقارت ۲۷

۲. شهوت شهرت ۲۸

۳. شهوت قدرت ۲۸

۴. دنیاپرستی و حب مال ۲۹

۵. تعصب قومی، گروهی، حزبی ۲۹

۶ ◊ ریزش‌ها در حکومت علوی *

- پیامد خودفریبی خواص جامعه اسلامی ۳۱
۱. خودفروشی ۳۱
۲. استکبار ۳۱
۳. کتمان یا تکذیب حق ۳۲
۴. کتمان باطل یا تأیید آن ۳۳
۵. دگرفریبی ۳۴
۶. ارتداد ۳۷
۷. نافرمانی مدنی ۳۸

بخش دوم: بازشناسی حکومت علوی *

- چگونگی بیعت مردم با حکومت امام * ۴۳
- حکومت و فرمانروایی در نگاه امام * ۴۵
- دغدغه‌های مردم در بیعت با علی * ۴۸
- اصول و مبانی حکومت علوی * ۵۰
۱. دین محوری ۵۱
۲. عدالت‌محوری و مبارزه با ظلم و فساد ۵۸
۳. شایسته‌سالاری ۷۴
۴. ریشه‌کنی جهل ۷۶
- گروه‌بندی انسانی در عصر خلافت امیر مؤمنان علی * ۷۷
- علل ریزش گروه‌های معاند با حکومت امیر مؤمنان علی * ۸۱
۱. جهل و عدم آگاهی نسبت به اسلام و امام علی * ۸۱
۲. فقدان بصیرت در هجوم شبهات ۸۲
۳. خودفریبی خواص ۸۳

فهرست مطالب ۷

۸۴	علل خودفربیی خواص در حکومت علوی
۸۴	۱. کینه‌ورزی و عقده‌های روانی
۸۷	۲. شهوت شهرت
۸۷	۳. شهوت قدرت
۸۷	۴. دنیاپرستی و سرمایه‌زدگی
۸۸	شاخص‌ها برای راهی‌ها از ریزش در فتنه‌ها
۸۹	۱. همراهی با امام معصوم
۹۰	۲. شناخت حق و باطل
۹۲	۳. پیروی از همه زوایای دین (اعم از عقائد، اخلاق و احکام)
	بخش سوم: بازشناسی گروه‌های چندگانه در حکومت علوی
۹۵	فصل اول: بازشناسی شیعیان راستین در دوران حکومت
۹۸	بازخوانی زندگی‌نامه برخی یاران امام
۱۰۱	امام حسن و امام حسین
۱۰۲	سلمان فارسی
۱۰۳	اباذر غفاری (جنب بن جناده)
۱۰۵	عمار بن یاسر
۱۰۶	مالک اشتر ابو ایوب انصاری
۱۰۷	کمیل بن زیاد نخعی
۱۰۸	محمد بن ابی‌بکر
۱۱۱	فصل دوم: بازشناسی اصحاب جمل یا ناکثان
۱۱۲	ادعای اصلی مخالفت با حکومت امام
۱۱۲	۱. قتل مظلومانه عثمان

- ۱۱۵.....۲. بیعت اجباری در مدینه.....
- ۱۱۹.....بازخوانی زندگی‌نامه برخی از اشخاص این گروه.....
- ۱۱۹.....عایشه.....
- ۱۲۵.....طلحة بن عبدالله.....
- ۱۲۸.....زبیر بن العوام.....
- ۱۲۹.....مروان بن حکم.....
- ۱۳۱.....علت ریزش ناکثان.....
- ۱۳۱.....۱. عقده‌های روانی.....
- ۱۳۳.....۲. پیوندهای قبیله‌ای.....
- ۱۳۵.....۳. جاه‌طلبی و خودبزرگ‌بینی.....
- ۱۳۸.....۴. ثروت‌طلبی و آرزوی طولانی.....
- ۱۴۲.....گزارشی از دارایی سران فتنهٔ جمل.....
- ۱۴۹.....هزینهٔ جنگ جمل از سرمایه‌های نادر آوردهٔ عصر عثمان.....
- ۱۵۱.....فصل سوم: بازشناسی اصحاب صفین یا قاسطان.....
- ۱۵۲.....ادعای اصلی مخالفت با حکومت امام علیه السلام.....
- ۱۵۲.....۱. قتل مظلومانهٔ عثمان.....
- ۱۵۳.....۲. مشروعیت و ولایت، با بیعت یا شورا است.....
- ۱۵۴.....سازوکار شامیان برای تخریب حکومت علوی علیه السلام.....
- ۱۵۴.....۱. ترفند تبلیغاتی.....
- ۱۵۷.....۲. ترفند خدعه و نیرنگی.....
- ۱۵۸.....بازخوانی زندگانی برخی از اشخاص این گروه.....
- ۱۵۸.....معاویه بن ابی سفیان.....

فهرست مطالب ◊ ۹

۱۶۸	عمر و عاص
۱۷۱	علت ریزش قاسطان
۱۷۱	۱. شهوت قدرت
۱۷۴	۲. فساد اخلاقی
۱۷۷	۳. فقدان نور حکمت و دانش راستین
۱۷۹	فصل چهارم: بازشناسی خوارج یا مارقان
۱۸۱	تاریخچه پیدایش
۱۸۹	بازخوانی زندگی‌نامه برخی از اشخاص این گروه
۱۹۰	اشعث بن قیس کندی
۱۹۱	عبدالرحمن بن ملجم مرادی
۱۹۳	مبانی خوارج
۱۹۳	۱. دوری از تفکر
۱۹۵	۲. اکتفاء به قرآن و بی‌نیازی از حکومت
۱۹۶	۳. اهتمام به تعبد و ظواهر دینی
۱۹۷	۴. تکفیر فاسقان
۱۹۸	۵. اطلاق در امر به معروف و نهی از منکر
۲۰۱	مصائبی که خوارج به وجود آوردند
۲۰۳	علت ریزش خوارج
۲۰۳	۱. فقدان بصیرت
۲۰۷	۲. عجز در تصمیم
۲۰۹	۳. تعصب شدید
۲۱۱	فصل پنجم: بازشناسی اعتزالیون

- ۲۱۲ ..... بازخوانی زندگی‌نامه برخی از اشخاص این گروه
- ۲۱۲ ..... سعدبن ابی وقاص
- ۲۱۳ ..... اسامة بن زید
- ۲۱۳ ..... زید بن ارقم
- ۲۱۴ ..... عبدالله بن عمر
- ۲۱۷ ..... زید بن ثابت
- ۲۱۸ ..... علت ریزش اعتزالیون
- ۲۱۸ ..... ۱. فقدان بصیرت
- ۲۱۹ ..... ۲. عافیت‌طلبی
- ۲۲۱ ..... فصل ششم: بازشناسی کوفیان
- ۲۲۵ ..... علت ریزش کوفیان
- ۲۲۵ ..... عافیت‌طلبی و خستگی از نبرد
- بخش چهارم: چگونگی مواجهه امام با این جریان‌ها**
- ۲۳۰ ..... ۱. چگونگی مواجهه امام با ناکثان و اصحاب جمل
- ۲۳۰ ..... الف) گفت‌وگو و افشای توطنه
- ۲۳۳ ..... ب) جنگ تن‌به‌تن
- ۲۳۸ ..... ج) عفو و گذشت از بازماندگان
- ۲۴۰ ..... ۲. چگونگی مواجهه امام با قاسطان و اصحاب صفین
- ۲۴۰ ..... الف) نامه‌نگاری و افشای باطن سران
- ۲۴۳ ..... ب) نبرد فیزیکی
- ۲۴۵ ..... ۳. چگونگی مواجهه امام با مارقان و خوارج
- ۲۴۵ ..... الف) بصیرت‌افزایی

فهرست مطالب ◊ ۱۱

- ب) نبرد فیزیکی ۲۵۰
- ج) مدارا یا اسیران ۲۵۱
۴. چگونگی مواجهه امام با اعتزالیون ۲۵۲
۵. چگونگی مواجهه امام با کوفیان ۲۵۳
- الف) بصیرت‌افزایی ۲۵۳
۱. بازتعریف ارزش جهاد در راه خدا ۲۵۳
۲. لزوم مداخله در امور سیاسی و حکومتی ۲۶۰
- ب) مدارا به قیمت خون جگر خوردن ۲۶۵
- منابع ۲۶۷
- نمایه‌ها ۲۸۷

پیشگفتار

بازخوانی تاریخ و به ویژه تاریخ تمدن، از جمله ضروری ترین امور برای تشکیل یا بقای تمدن‌ها از سوی جوامع بشری است. تمدن، برآیند وجوه نرم‌افزاری و سخت‌افزاری یک جامعه که محصول یک اندیشهٔ تعمیم‌یافته است، می‌باشد. مقصود از وجوه نرم‌افزاری همان وجوه معنوی و دستاوردهای یک تمدن و مقصود از وجوه سخت‌افزاری، وجوهی همانند صنعت، جغرافیا و منابع طبیعی و سرمایهٔ انسانی است.

همواره بین وجوه نرم‌افزاری با وجوه سخت‌افزاری هر تمدنی، تعامل و وابستگی وجود دارد و تمدن برآیند این‌ها است. البته، هر تعاملی بین یک وجه نرم‌افزاری با وجه سخت‌افزاری دیگر تشکیل دهندهٔ تمدن نمی‌باشد، بلکه قید سوم تعریف (یعنی محصول یک اندیشهٔ تعمیم‌یافته) است که پیوند این دو را به تشکیل یک تمدن منتهی می‌سازد، یعنی تشکیل تمدن، نخست به پایهٔ اندیشه‌ای نیاز دارد و چنین نیست که تنها اجتماع انسانی تمدن‌ساز باشد.

با ارزیابی این وجوه نرم‌افزاری یا سخت‌افزاری و البته اندیشه‌های

تعمیم یافته تمدن‌ها است که می‌توان تمدن‌های گوناگون را ارزیابی و ارزشگذاری کرد.

این اندیشهٔ تعمیم یافته که تمدن‌ها را از یکدیگر متمایز می‌سازد، در گذر زمان و بسته به مسائلی که عمدتاً روان‌شناختی، یا معرفت‌شناختی است، ممکن است دستخوش تحول شده و تمدنی را از مبانی و آرمان‌های نخستین خویش منحرف سازد.

تمدن‌ها عمدتاً به دو دسته، تقسیم می‌شود: تمدن دینی و تمدن غیردینی. مهم است که بدانیم، تمدن‌های دینی همانند تمدن‌ها غیردینی، از اندیشهٔ تعمیم یافته برخوردار بوده و در این جهت، بیش از جنبهٔ انسانی و ام‌دار متافیزیک و وحی است. از این رو در تمدن اسلامی، اندیشهٔ تعمیمی یافته، وحی است. به عبارت دیگر می‌توان گفت بیشترین وجه تمایز تمدن‌های دینی و غیردینی در این است که تمدن‌های دینی مبانی ارزش‌شناختی، هستی‌شناختی، جهان‌شناختی؛ مانند مبدأشناسی، فرجام‌شناسی و ... را از دین می‌گیرند؛ اما قوام تمدن‌های غیردینی، به باورهای متأثر از عقل، حس، آداب و رسوم اجتماعی است.

نکتهٔ مهم‌تر این است که بدانیم در تمدن‌های دینی که اندیشهٔ تعمیم‌یافتهٔ آن‌ها، چیزی جز مبانی هر دین نیست، نیز می‌تواند دستخوش تحول قرار گیرد و این کار عمدتاً با تحول در حوزهٔ اندیشه آغاز می‌شود. این مقوله که گاه از آن به فرسایش و عرفی شدن نام برده می‌شود، در صورت استمرار حتی می‌تواند به فروپاشی تمدن‌های دینی بیانجامد. این نوع تغییر ماهوی کلی که همراه با نابودی برخی

تمدن‌ها است، بیشتر در تمدن‌هایی غیرالاهی یافت می‌شود که مبانی تعمیم یافته آن‌ها، توانایی دفاع از خود را نداشته و غیر معرفت‌بخش یا غیر واقع‌نما باشند.

همچنین گاه ممکن است در یک تمدن دینی، مردم به سوی اندیشه تعمیم یافته آن توجه نشان داده و یا به آن پشت کنند و این بدین معنا نیست که مبانی آن ناتوان از حضور در زندگی پیروان خود است، بلکه احتمال دارد به دلیل‌هایی مانند مباحث انسان‌شناختی، برخی از اشخاص در یک جامعه نتوانند در مقاطعی با دین خود همراهی داشته باشند.

بی‌تردید تمدن اسلامی به علت قوام مبانی خود دچار فروپاشی مطلق نشده و نخواهد شد؛ اما این بدان معنا نیست که از جنبه انسانی آن، دچار فرسایش و به اصطلاح ریزش نمی‌شود. حق این است که بپذیریم تمدن اسلامی نیز مانند هر تمدن دیگری در مقاطعی از تاریخ خود رویش‌ها و ریزش‌های انسانی را به خود دیده است؛ اما سخن در این است که چرا برخی انسان‌ها در تمدن اسلامی، ریزش می‌کنند و از مبانی مسلمانی، زاویه می‌گیرند؟ این پرسشی است که ما در این نوشتار در تلاشیم پاسخ آن را بیابیم.

نوشته پیش‌رو در تلاش است تا از بین برهه‌های گوناگون و اعصار متمادی تمدن اسلامی، تنها به برهه‌ای که از آن با عنوان عصر حکومت علوی و خلافت امیر مؤمنان علی علیه السلام نام می‌بریم، توجه کرده و دریابیم در دوره‌ای که یک انسان معصوم حکومت می‌کند و هیچ بهانه‌ای برای تخلف وجود ندارد و هیچ جایگزینی بهتر از آن هم نمی‌توان متصور شد،

چرا برخی اشخاص به جهت مخالفت با او، از دایره اسلام راستین خارج شدند و در اصطلاح ریزش کردند.

در این نوشتار نخست به صورت کلی به ریشه‌یابی علل ریزش اشخاص از گردونه حق اشاره شده و سپس با توجه به مبانی حکومتی آن حضرت، تلاش می‌کنیم به چهار پرسش پاسخ دهیم:

۱. دست‌بندی انسانی در دوران حکومت آن حضرت چگونه بوده است. در هر دسته چه اشخاصی حضور داشتند؟ (بازشناسی شخصیتی اشخاص)
۲. علل ریزش گروه‌های مخالف چه بود؟
۳. کدام دسته از گروه‌های مخالف با حکومت، ضربه بیشتری بر پیکره حکومت آن حضرت وارد کردند؟
۴. آن حضرت در مواجهه با ایشان چه کرد؟

هدف این نوشتار، چیزی جز عبرت‌گیری از وقایع تاریخی نیست. از آن‌جا که انسان‌ها از لحاظ ذات و سرشت یکسان بوده و عوامل فساد انسان و انحراف از حق، به رغم اختلاف در مظاهر، یکسان و مشترک است، با بازخوانی و دقت در برهه‌ای از تاریخ، می‌توان از تجربه نهفته در آن عبرت گرفته و مانع از تکرار برخی فجایع تاریخی شد. اکنون در زمانی زندگی می‌کنیم که یکبار دیگر خداوند تحقق حکومتی بر اساس فرهنگ ولایت و امامت را به بشریت ارزانی کرده است و کوتاهی در مراقبت از آن، همچون دوران حکومت امیر مؤمنان علی علیه السلام نه تنها معصیتی نابخشودنی است، بلکه شاید در اثر ناسپاسی، تجربه دوباره چنین حکومتی قرن‌ها به تأخیر بیفتد. از این رو بر ما لازم است تا با

مطالعه عوامل ریزش در حکومت علوی علیه السلام از تکرار دوباره تاریخ و غربت ساحت ولایت، پیشگیری کنیم.

در هر حال، این اثر را به پیشگاه آن امام همام؛ امیر مؤمنان علی علیه السلام تقدیم کرده، امیدوارم به برکت این خدمت، بر بصیرت خود و خوانندگان محترم افزوده و تا قیام قائم آل نبی علیهم السلام همواره در رکاب ولایت باقی و مورد تأیید باشیم.